Yksin asuvien aikuisten perhe- ja asumispolut – Valintoja, sattumia, marginaaliin ajautumisia?

Aino Ritala-Koskinen

Kulttuurinen käsityksemme yksin asuvista ja yksin asumiseen johtavista tekijöistä on varsin kapea. Yksin asuminen liitetään normatiivisen elämänkaariajattelun mukaisesti yhtäältä nuoriin aikuisiin, jotka ovat muuttaneet pois vanhempiensa luota eivätkä vielä elä parisuhteessa, ja toisaalta ikääntyneisiin, joiden lapset ovat muuttaneet pois heidän luotaan ja puoliso on kuollut. Aikuisikä ennen vanhuutta on suurimmalla osalla ihmisistä vakiintunutta parisuhteen ja perhe-elämän aikaa. Tätä pidetään niin itsestään selvänä aikuisuuden piirteenä, että se merkittävä joukko aikuisia, joka asuu yksin, jää keskusteluissa vähälle huomiolle. Keski-ikäiset aikuiset yksin asujina edustavat poikkeusta ja jäävät yhteiskunnallisen huomion marginaaliin verrattuna ”luonnollisina” pidettyihin nuoruuteen ja ikääntymiseen paikantuviin yksin asuvien kategorioihin. Yksin asuminen ja yksineläjyys nähdään usein samaa tarkoittavina asioina, jolloin yksin asumisen oletetaan olevan pysyvää ja yksin asuvien parisuhteettomia ja lapsettomia. (Vrt. Mäkinen 2008.)

Yksin asuminen aikuisiällä ja yksinäisyys liitetään kulttuurisissa keskusteluissa usein automaattisesti yhteen. Yksinäisyydestä puolestaan tuotetaan näissä keskusteluissa kuvaa monitahoisena yhteiskunnallisena ongelmana (esim. Saari 2016). Aikuissosiaalityön asiakaskunnassa yksin asuvat ovat enemmistönä. Tähän kategoriaan tunnistetaan kuuluviksi etenkin yksin asuvat, yhteiskunnan marginaaliin paikantuvat miehet,

mikä luo yleistä kuvaa yksin asuvien marginaalisuudesta. Tämä ei kuitenkaan ole aikuissosiaalityössäkään kohdattavien yksin asuvien koko kuva. Harvoin kysytään, mitä reittejä yksin asumiseen päädytään, millaisia sosiaalisten suhteiden kudelmia asiakkailla on yksin asumisen taustalla, miten ne kietoutuvat osaksi heidän elämäänsä ja miten ne tulisi huomioida heidän kanssaan työskenneltäessä.

Tässä luvussa tarkastelen keski-ikäisten aikuisten yksin asumisen yleistymistä globaalina ja suomalaisena ilmiönä sekä yksin asuvien kategorian moninaistumista ja tämän muutoksen taustatekijöitä. Tavoitteenani on konstruktionistisen orientaation mukaisesti avata ja uudelleenmääritellä suhteellisen kapeasti ymmärrettyä yksin asuvien kategoriaa. Erityisesti pohdin sosiaalityön palveluita tarvitsevien aikuisten (mahdollista) erityisyyttä yksin asujina. Hyödynnän tarkastelussani elämänkulullista lähestymistapaa ja kysyn, millaisia muutoskohtia ja polkuja aikuisuuden yksin asumiseen on tunnistettavissa. Oletan, että ihmisen sosioekonomisen aseman, sukupuolen, parisuhteiden ja vanhemmuuden huomioiminen yksilöllisessä elämänkulussa monipuolistavat kuvaa yksin asuvista.

Aikuisuuden ja yksinäisyyden kysymysten tarkastelussa liikun tavallaan vieraalla maalla. Paikannan itseni tutkijana pikemminkin perheen, lapsuuden ja lastensuojelun sosiaalityön alueelle ja etenkin muutoksessa olevien perhesuhteiden ja asumisen monipaikkaisuuden teemoihin. Tästä suunnasta aukeaa kuitenkin erityinen perspektiivi yksin asuvien aikuisten erilaisten elämäntilanteiden tarkasteluun. Yksin asuminen on harvoin koko aikuiselämän mittaista – se yleensä vuorottelee erilaisten parisuhde- ja perhe-elämän vaiheiden kanssa. Vaikka ihminen asuisi yksin, parisuhteet ja suhteet lapsiin ovat usein osa elämää. Nämä suhteet voivat tuoda iloa ja voimavaroja, mutta ne voivat myös kuluttaa voimavaroja ja haavoittaa. (Vrt. Kinnunen &

Kontula 2021.) Tällä kaikella on merkityksensä myös aikuisten parissa tehtävässä sosiaalityössä.

Tämä luku on luonteeltaan scoping-tyyppinen kirjallisuuskatsaus, jossa systemaattisesta otteesta poiketen tarkastellaan tutkittavaa ilmiötä laajasti eikä mukaan otettavan aineiston kriteereitä määritellä ennalta kovinkaan tiukasti. Tavoitteena on yhtäältä koota ja välittää ilmiötä koskevaa olemassa olevaa tutkimustietoa ja toisaalta osoittaa tutkimuksen aukkoja. (Arksay & O'Malley 2005; Werkmeister Rozas & Klein 2010.) Aineistonani hyödynnän 2000-luvulla julkaistuja yksin asumista koskevia kartoituksia ja tilastoja sekä pääasiassa kotimaista, yksin asumista, perhe- ja parisuhteiden muutoksia sekä aikuissosiaalityötä ja sen asiakkaita koskevaa tutkimusta ja tilastokatsauksia. Aiempaa tutkimusta luetaan ikään kuin toistensa läpi niin, että eri tutkimusalueet saataisiin vuoropuheluun keskenään ja puuttuvan tiedon paikat tunnistettaisiin.

Tavanomaisen poikkileikkauksellisen näkökulman sijaan tarkastelutapani on elämänkulullinen, jolloin on kiinnostavaa tarkastella sitä, millaiset polut johtavat keski-iän yksin asumiseen. Erityisen mielenkiinnon kohteena on tuoda esiin eri sukupuolten parisuhteisiin ja vanhemmuuteen kytkeytyviä elämänkulkuja, jotka johtavat yksin asumiseen aikuisuudessa tai keski-iässä. Sosiaalityön näkökulmasta yksin asuminen ja siihen kytkeytyvät ongelmat paikantuvat ennen muuta aikuissosiaalityön kontekstiin. Tämän luvun yhtenä tavoitteena onkin pohtia keski-ikäisten yksin asumiseen johtavia polkuja suhteessa aikuissosiaalityön käytäntöihin.

Ensimmäiseksi luon katsauksen aikuisten yksin asumisen yleistymiseen ja yksin asumista koskevaan tutkimukseen. Seuraavaksi esittelen elämänkulun sekä perhe- ja asumispolkujen käsitteisiin kiinnittyvän analyyttisen näkökulmani. Tämän jälkeen puran yksin asuviin yleisesti liitettyjä kolmea kategorista

piirrettä: yksin asumisen pysyvyyttä, yksin asuvien parisuhteettomuutta ja yksin asuvien lapsettomuutta. Lopuksi tiivistän havaintojani ja pohdin, mitä yksin asuvan kategorian ymmärtäminen elämänkulussa vaihtelevana ja pari- ja perhesuhteisiin kietoutuneena voisi tarkoittaa aikuisten parissa tehtävässä sosiaalityössä.

Aikuisten yksin asumisen yleistyminen yhteiskunnallisena huolena

Yhteiskunnallisessa keskustelussa on havahduttu yksin asuvien määrän kasvuun pitkällä aikavälillä. Kyse ei ole vain suomalaisesta, vaan myös eurooppalaisesta ja globaalistikin tunnistetusta yhteiskunnallista huolta herättävästä ilmiöstä. Useat tutkijat ovat todenneet, että yksin asumisen lisääntyminen on merkittävin sosiodemografinen ilmiö, minkä länsimaiset yhteiskunnat ovat kohdanneet sitten 1900-luvun puolivälin. Käynnissä olevaa muutosta kutsutaan yleisesti toiseksi demografiseksi siirtymäksi. Yksin asuminen on lisääntynyt paitsi sukupolvesta toiseen myös kaikissa ikäryhmissä, minkä myötä yksin asuvien väestöllinen kuva on moninaistunut. (Jamieson & Simpson 2013; Esteve ym. 2020; Camára ym. 2021.) Perinteinen normatiivisen elämänkaariajattelun mukainen yksin asumisen paikallistaminen ensisijaisesti nuoruusvaiheeseen ennen vakinaista parisuhdetta tai puolison kuoleman jälkeiseen vanhuusaikaan kaipaa siis uudelleentarkastelua. (Vrt. Mäkinen 2008.)

Yksin asumisen taustalta on viimeaikaisessa tutkimuksessa tunnistettu elämän ennakoimattomuuteen liittyviä taustatekijöitä, kuten puolison kuolema, ero parisuhteesta tai ylipäänsä sukulaisten olemassaolo. Toisaalta henkilökohtaiset valinnat ovat laajojen kansainvälisten tutkimusten mukaan nousseet merkittäväksi yksin asuvien määrän kasvuun vaikuttavaksi te-

kijäksi etenkin kehittyneissä maissa. Henkilökohtaiset valinnat ovat yhteydessä muuttuviin arvoihin ja työolosuhteisiin sekä muuttuviin henkilökohtaisiin ihmissuhteisiin ja parisuhteisiin liittyviin realiteetteihin. Ihmisten perhesuhteille antama arvo ei välttämättä ole sidoksissa yhdessä asumiseen. Perhesuhteiden merkityksen rinnalla korkea koulutus ja panostaminen työuralla etenemiseen näyttäytyvät sellaisina henkilökohtaisina valintoina, jotka lisäävät yksin asumista etenkin yksilöllisyyttä korostavissa yhteiskunnissa. (Esteve ym. 2020.)

Yksin asumiseen liitetään usein oletus yksinäisyydestä ja sosiaalisesta eristäytyneisyydestä, ja yksin asuminen tulkitaan herkästi sosiaalisena ongelmana (ks. Pösö tässä teoksessa; Saari 2016). Empiirisissä tutkimuksissa on kuitenkin osoitettu, että yksin asuminen eroaa käsitteellisesti yksinäisyydestä ja eristäytymisestä (esim. Smith & Victor 2019). Yksinäisyyttä koskeva tutkimus on viime vuosina lisääntynyt, mutta edellä mainittu havainto puoltaa yksin asumisen tarkastelua myös yksinäisyydestä ja ylipäänsä ongelmakeskeisyydestä erillään. Tällöin on mahdollista saada näkyviin myös muunlaisia yksin asumisen ulottuvuuksia ja merkityksiä.

Vaikka yksin asumisessa on kyse ennen kaikkea monimerkityksellisestä sosiaalisesta ilmiöstä, yksin asumista tarkastellaan kansainvälisissä tutkimuksissa ensisijaisesti yksin asumisen ja erilaisten sairauksien tilastollisten yhteyksien näkökulmasta. Näiden tutkimusten tuloksena yksin asumisesta piirtyy kuva terveysriskinä. Merkille pantavaa on kuitenkin, että riskien on nähty olevan erilaisia vanhuusikäisillä ja keski-ikäisillä. Yleinen havainto on myös, että työssäkäynti, korkea koulutustaso ja naissukupuoli vähentävät sairastumisen riskejä. (Esim. Smith & Victor 2019; Henning-Smith & Gonzales 2020.) Samankaltaisia havaintoja on tehty myös suomalaisessa tutkimuksessa (Kauppinen ym. 2014). Yksin asuvien sosiaalisilla olosuhteilla

näyttää olevan tilastollinen yhteys terveydellisiin kysymyksiin, mutta sosiaalisia suhteita on perusteltua tarkastella myös terveydestä erillään.

Yksin asumisen lisääntyminen ja yksin asuvien hyvinvointi ovat herättäneet myös kansallista huolta. Tämä huoli on motivoinut Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) tutkijoita selvittämään pääasiassa sekundäärilähteisiin perustuen, mitä yksin asuvien hyvinvoinnista tilastollisesti tiedetään. Tutkijat toteavat tarkastelunsa pohjalta, että yksin asuminen ei sinänsä ole ongelma yksilön hyvinvoinnin kannalta, mutta yksin asuvaksi päätymistä ja yksin asuvana pysymistä selittävät tekijät voivat vaikuttaa yksin asuvien hyvinvointiin. THL:n tilastokoosteessa tarkastellaan yksin asuvia väestöllisenä kategoriana sekä yksin asuvien elinoloja, terveyttä, toimintakykyä ja elintapoja, sosiaalisia suhteita ja elämänlaatua sekä palvelujen käyttöä. Tarkastelun lopputuloksena useimmat käytetyt tilastomittarit tuottavat yksin asuvista kuvaa ryhmänä, jonka hyvinvointi on muita heikompi. Kun tarkasteltiin pelkästään yksin asuvia, heistä piirtyi kuva hyvin heterogeenisena ryhmänä, jota hyvinvoinnin suhteen erottelee ikä, sukupuoli ja työvoimaan kuuluminen tai työvoiman ulkopuolella oleminen. (Kauppinen ym. 2014, 42.)

Kansallinen huoli yksin asuvien määrän lisääntymisestä ja heikommasta yhteiskunnallisesta asemasta on ollut myös valtioneuvoston kanslian koostaman raportin (Terämä ym. 2018) motiivina. Yksin asuvien osuuden kasvu väestössä on havahduttanut siihen, miten yhteiskuntapolitiikka ja toimintakulttuuri pohjautuvat ydinperhemalliin ja kahden aikuisen tulonsaajan kotitalouksiin. Valtioneuvoston kanslian raportissa ollaan kiinnostuneita siitä, missä yksin asuvat maantieteellisesti asuvat, millaisessa asunnossa he asuvat, mikä on heidän sosioekonominen asemansa, miten sosiaaliturva vastaa heidän tarpeisiinsa ja millaisia kokemuksia heillä on elämäntilanteestaan. Haavoit-

tuvassa asemassa olevista yksin asuvien ryhmistä välittyvä kuva on hyvin kapea – esiin nostetaan lähinnä nuoret aikuiset ja tähän ikäryhmään kuuluvat maahanmuuttajat. (Emt.)

Yksin asuminen on vuosien saatossa ollut myös toistuvana poliittisena huolenaiheena. Kalevi Sorsa -säätiön tutkijat toteavat äskettäisessä julkaisussaan, että lasten ja sitä kautta perheiden hyvinvointia korostava poliittinen traditio ei ole kyennyt käsitteellistämään yksin asumista ja näin yksin asuvat jäävät kategorisesti yhteiskuntapolitiikan marginaaliin. Tutkijat tarkastelevatkin julkaisussaan yksin asumisen asemaa politiikassa sekä yksin asuvien toimeentuloa, näiden kohtelua yhteiskunnan instituutioissa sekä näiden omia toiveita asemansa parantamiseksi. Lisäksi tutkijat ovat tehneet ehdotuksia yksin asumisen aseman huomioimiseksi poliittisessa päätöksenteossa. (Lievonen & Mattila 2021.)

Edellä kuvatuissa yksin asumista koskevissa tarkasteluissa on tämän luvun kannalta merkille pantavaa, että ne piirtävät yksin asumisesta kuvaa yksilön elämässä pysyvänä tilana ja hyvinvoinnin riskitekijänä sekä yleisellä tasolla yhteiskunnallista tasapainoa ja hyvinvointia uhkaavana ilmiönä. Vaikka yksin asumisen yleistyminen on tunnistettu, siitä tiedetään hyvin vähän osana ihmisen elämänkulkua, mikä on todettu tutkimuksen puutteeksi. (Kauppinen ym. 2014, 43; Esteve ym. 2020.) Erityisen tärkeäksi on nähty keski-ikäisten aikuisten yksin asumisen tarkastelu, jotta yksin asumisen määrän pysyvää lisääntymistä voidaan ylipäänsä ymmärtää (Liu ym. 2020).

Elämänkulussa yhteen kietoutuvat perhe- ja asumispolut käsitteellisenä näkökulmana

Avaan seuraavaksi elämänkulullista näkökulmaa keski-ikäisten aikuisten yksin asumiseen. Otan käyttööni monissa eri yhteyksissä

käytetyn polun käsitteen. Perhetutkimuksen piirissä sosiologi Jon Bernardes (1999) on kehitellyt perhepolun käsitettä kuvaamaan ihmisten yksilöllisten elämänkulkujen kohtaamista, riippuvuutta toisistaan, yhdistymistä toisiinsa ja myös erkaantumista toisistaan. Eri elämänvaiheisiin liittyy erilaisia siirtymäriittejä, ja yksilöt neuvottelevat oman yksilöllisen polkunsa läpi näiden perhe-elämän normatiivisten rakenteiden. Yksiselitteisen staattisen perheen määrittelyä oleellisempaa on Bernardesin mukaan se, miten ryhmä ihmisiä kulloinkin viittaa itseensä perheenä, johon voi kuulua tai olla kuulumatta kotitalouden ulkopuolella olevia ihmisiä, erityisesti vanhempia ja muuta sukua. (Emt.)

Asumisen ja asunnottomuuden tutkimuksessa on puolestaan käytetty asumispolun käsitettä. Asumispolkua voi luonnehtia metaforaksi sille, miten ihmisellä voi olla elämänsä aikana useita ja muuttuvia asuinolosuhteita. Yhteiskunnallisten rakenteiden ja ihmisten toimijuuden vuorovaikutteinen suhde on asumispolkujen tutkimisen lähtökohta. Tällöin ajatellaan, että rakenteet mahdollistavat tietynlaista toimijuutta ja toimijana ihminen tulkitsee, uusintaa ja muokkaa rakenteita. Rakenteilla viitataan fyysisiin ja materiaalisiin olosuhteisiin, esimerkiksi tulotasoon, varallisuuteen, asuntokantaan, elinympäristöön ja palvelujärjestelmään, jotka määrittelevät sitä, missä ja millaisissa asunnoissa ihmiset asuvat ja millaisia siirtymiä heillä on asunnosta toiseen. Erilaisilla yksilön elämänkulkuun ja ihmissuhteisiin liittyvillä tapahtumilla, kuten avioliitolla, avioerolla tai lasten syntymällä (ihmissuhdepoluilla), tunnistetaan olevan vaikutuksia asumispolkuun, mutta ne jäävät asumispolun kehyksen mukaisissa tarkasteluissa melko satunnaisiksi havainnoiksi. (Esim. Clapham 2002; Juhila & Kröger 2016.)

Tässä luvussa liitän perhe- ja asumispolun käsitteet yhteen ja näen ne ihmisten elämässä vahvasti toisiinsa kietoutuneina. Yksin asuvien asumispolkujen tarkastelussa olen kiinnostunut

siitä, miten elämänkulun tapahtumat muovaavat sitä, asuuko ihminen yksin, keiden kanssa hän kulloinkin asuu ja onko hänellä merkityksellisiä pari- ja perhesuhteita, vaikka hän asuisikin yksin. Yhteenkietoutumisen rinnalla näihin polkuihin liittyy vahvasti liike. Polku ei välttämättä vie kategorisen elämänkaariajattelun mukaisesti vain yhteen suuntaan: poluilla tapahtuu erisuuntaista liikettä ja niiltä poiketaan. Eri ihmisten polut voivatkin olla hyvinkin erilaisia (Holdsworth 2013). Kulku poluilla ei välttämättä ole vakaata, vaan juuri erilaiset perhe-elämään ja parisuhteisiin liittyvät muutokset voivat heijastua asumispolkuun (esim. Desmond & Perkins 2016; Gultekin & Brush 2017; Forsberg & Ritala-Koskinen 2018).

Yksin asuvien aikuisten elämäntilanteen hahmottamiseksi on kiinnostavaa tarkastella edellä kuvattua perhe- ja asumispolkujen yhteenkietoutumista ja näillä poluilla tapahtuvaa liikettä. Aikuisiässä yksin asuvien moninaisia elämäntilanteita ja polkuja aikuisiän yksinasumiseen ovat tutkimuksissaan jäsentäneet muun muassa brittitutkijat Dieter Demey kollegoineen (2013) sekä Lynn Jamieson ja Roona Simpson (2013).

Demey ja kumppanit (2013) ovat mallintaneet polkuja aikuisuuden yksin asumiseen. He jakavat aikuisena yksin asuvat kahteen pääkategoriaan: niihin, jotka eivät ole milloinkaan asuneet parisuhdekumppanin kanssa, ja niihin, jotka ovat joskus asuneet parisuhdekumppanin kanssa. Kummassakin kategoriassa tällä hetkellä yksin asuvat aikuiset voivat olla joko lapsettomia tai heillä on lapsia, joiden kanssa he eivät syystä tai toisesta asu yhdessä. Lapsettomat yksin asuvat aikuiset ovat Demeyn jäsennyksessä päätyneet yksin asujiksi, koska parisuhteen muodostaminen on viivästynyt (jolloin periaatteessa on olemassa toive tulevaisuuden parisuhteesta) tai parisuhteetta eläminen on henkilökohtainen valinta. Taustalla saattaa olla myös purkautunut avo- tai avioliitto tai puolison kuolema. (Emt.)

Yksin asuvat aikuiset, joilla on lapsia, ovat voineet päätyä asumaan yksin lukuisia eri reittejä. Osa heistä ei ole milloinkaan asunut lapsensa eikä tämän vanhemman kanssa. Tällöin vanhemmistaan riippuvaiset lapset asuvat joko toisen vanhempansa luona tai ovat hoidettavina jossakin muualla. Lapset voivat olla myös jo itsenäistyneitä ja muuttaneet toisaalle, jolloin yksin asumista on voinut edeltää yksinhuoltajuus tai etävanhemmuus. (Emt.) Osa yksin asuvista aikuisista, joilla on lapsia, on puolestaan päätynyt yksin asujiksi av(i)oeron tai puolison kuoleman myötä. Eron jälkeen lapset voivat asua toisen vanhemman luona tai olla hoidettavina jossakin muualla (esimerkiksi sijaishuollossa olevat lapset). He ovat myös voineet yksinhuoltajuusvaiheen jälkeen itsenäistyä ja muuttaa omilleen. Puolison kuoleman jälkeen lapset voivat olla hoidettavina toisaalla tai ovat jo itsenäistyneet ja jättäneet vanhemmalleen ”tyhjän pesän”. (Emt.)

Demeyn ja kumppaneiden (emt.) pelkistämä malli on väistämättä kaavamainen, vaikka se huomioikin tyypillisimmät reitit (”pääpolut”) yksin asumiseen. Ihmisten polut yksin asumiseen voivat nimittäin pitää sisällään useita parisuhteita ja niiden purkautumisia, lapsia yhden tai useamman kumppanin kanssa tai parisuhteita, joissa ei ole tarkoituskaan muuttaa yhteen, vaan kumppanit asuvat omissa asunnoissaan (Levin & Trost 1999). Vanhempien eron jälkeiset lastenhuoltokäytännöt puolestaan voivat rakentua lasten vuoroasumisen periaatteelle, jolloin lapsi virallisesti asuu yhdessä osoitteessa, mutta jakaa arkensa vuorojaksoin molempien vanhempiensa kodeissa. Erilaisten parisuhde- ja perhevaiheiden väliin asumispolulle voi jäädä yksin asumisen jaksoja, ja osa ihmisistä päätyy pitkäaikaiseen yksin asumiseen – joko asumispolun alusta lähtien tai jossain sen vaiheessa. Kun mielenkiinnon kohteena on avata, miten keski-iän yksin asumiseen päädytään, on perusteltua tarkastella yksilöllisiä perhe- ja asumispolkuja toisiinsa kietoutuneina.

Brittiläiseen rekisteriaineistoon perustuvan tutkimuksensa tuloksena Demey ja kumppanit (2013) korostavat yksinasuvien keski-ikäisten aikuisten heterogeenisyyttä. Heidän havaintojensa mukaan erilaiset yksin asumiseen johtavat polut ovat monimutkaisella tavalla yhteydessä ihmisten koulutus- ja työuriin, sukupuoleen ja sosiaalisiin olosuhteisiin. He ovat tunnistaneet erilaisia yksin asuvien kategorioita – kuten yksin asuvat keski-ikäiset miehet, joilla ei ole koskaan ollut kumppania tai lapsia ja jotka eivät omista asuntoa, ja iäkkäämmät äidit, jotka ovat eronneet eivätkä omista asuntoa – joiden hyvinvoinnille yksin asuminen on merkittävä sosiaalinen ja terveydellinen riski nykyisessä elämänvaiheessa sekä ikääntyessä. (Ks. myös Jamieson & Simpson 2013.)

Väliaikaisesti ja pitkäkestoisesti yksin asuvat keski-ikäiset

Ensimmäiseksi avaan keski-ikäisten yksin asumisesta yleisesti piirtyvää kuvaa staattisena, pysyvänä olotilana. Teen tätä lukemalla erilaisia yksin asumista koskevia tilastollisia tarkasteluja sekä aikuissosiaalityön asiakkaita koskevia tilastoraportteja, joista jäsennän erityisesti yksin asumisen ajalliseen kestoon ja muutoksiin liittyvää tietoa. Yksin asuminen on yleistynyt kaikissa ikäryhmissä, mutta vain harvat asuvat koko aikuisuutensa yksin. Esimerkiksi avio- tai avoeron jälkeen polku voi viedä takaisin yksin asumiseen, palata omien (jo iäkkäämpien) vanhempien luokse tai kulkea suoraan tai yksin asumisen kautta uuteen parisuhteeseen. Yksin asuminen ei useinkaan jää pysyväksi olotilaksi, joskin on havaittu, että yksin asumiseen päätyviä on enemmän kuin siitä pois siirtyviä. Tällöin on kyse etenkin yksin asuvien iäkkäiden joukosta (esim. Esteve ym. 2020).

Yksin asumista yksilön elinkaarella koskevassa valtioneuvoston kanslian selvityksessä (Terämä ym. 2018) tarkasteltiin yhtenä teemana yksin asumisen ajallista kestoa. Tarkastelua tehtiin 26 vuoden aikajänteellä (ajanjaksolla 1988–2014), jolla nuorimmat yksin asujat olivat tarkastelujakson alussa 25-vuotiaita. Yksin asumisesta piirtyy selvityksen perusteella varsin kahtiajakautunut kuva. Tyypillisin yksin asuvien kategoria on korkeintaan yhden vuoden yksin asuneet. Tätä kategoriaa voi luonnehtia väliaikaiseksi yksin asumiseksi. Erityistä huomiota kiinnittää määrällisesti pieni, mutta yksin asumisen keston puolesta erityinen kategoria: hyvin pitkäkestoisesti eli yli 13 vuotta yksin asuneet. Näiden ihmisten yksin asumista luonnehtii pysyvyys. Yksin asumiseen liittyvät pulmat koskettavat tavalla tai toisella kaikkia yksin asuvia, mutta ne kasautuvat pienelle joukolle pitkäkestoisesti yksin asuvia ihmisiä. (Emt. 63–64.)

Naisten ja miesten yksin asumisen yleisyys on likimain samankaltaista, joskin nuoremmat miehet asuvat yksin hieman naisia useammin ja vanhemmissa ikäryhmissä puolestaan naisten yksin asuminen on tavanomaisempaa. Iän myötä yksin asumisesta tulee aiempaa pysyvämpää, mutta tällöin ei ole kyse kuitenkaan vain vanhuusikäisistä, vaan pysyvyys lisääntyy jo 30-vuotiailla. Koko aikuisikänsä yksin asuneiden joukko on lopulta häviävän pieni. (Terämä ym. 2018, 63–64.) Tämän pienen joukon kohdalla kokemukset parisuhdekumppanin löytämisestä ja hyväksytyksi tulemisesta saattavat kuitenkin olla musertavia (Ojala & Kontula 2002, 100–104; Mäkinen 2008, 178–206).

Isossa kuvassa merkityksellistä on se, että viimeisen 30 vuoden aikana yksin asuvien kokonaismäärä on kasvanut jatkuvasti ja kasvua on ollut lähes kaikissa ikäryhmissä. Työikäisten eli 30–64-vuotiaiden ikäluokassa yksin asuvia oli vuonna 2020 useampi kuin joka viides. (Suomen virallinen tilasto 2020.) Pitkällä aikavälillä yksin asumisessa on tapahtunut sukupuo-

len mukaista eriytymistä. Naisten yksin asumisen yleisyys keski-iässä on pysynyt suhteellisen samana, mutta yksin asuvien keski-ikäisten miesten määrä on lisääntynyt huomattavasti viimeisen 30 vuoden aikana. Puolet kaikista yksin asuvista on keski-ikäisiä aikuisia. (Terämä ym. 2018, 39; Suomen virallinen tilasto 2020.)

Aikuissosiaalityön asiakkaita koskevia taustatietoja on niukasti saatavilla, lähinnä vain muutamia isoja kaupunkeja koskevia erillisselvityksiä. Näiden sosiaalityöntekijöiden arvioihin perustuvien selvitysten pohjalta aikuissosiaalityön asiakkaissa on yksin asuvia karkeasti laskettuna yli kolminkertainen määrä suhteessa koko väestöön. (Kuuden suurimman kaupungin … 2020; Saarinen & Hietikko 2020.)

Aikuissosiaalityön raportti Helsingistä vuodelta 2020 kertoo, että sosiaalityöntekijöiden tulkinnan mukaan aikuissosiaalityön asiakkaista yksin asuvia oli lähes kaksi kolmasosaa ja näistä yli puolet miehiä. Yksin asuvista noin puolet oli työttömänä, neljäsosa eläkkeellä ja neljäsosa työkyvyttömyyseläkkeellä. Lisäksi yksin asuvilla arvioitiin olleen keskivertoa useammin terveys- ja päihdeongelmia. Yksinäisyys näyttäytyi sosiaalityöntekijöiden arvioinnin mukaan elämisen haasteena runsaalla viidesosalla aikuissosiaalityön yksin asuvista asiakkaista. (Saarinen & Hietikko 2020.)

Kuuden suurimman kaupungin aikuissosiaalityötä koskevan tuoreimman raportin (2020) mukaan lähes kolme neljäsosaa aikuissosiaalityön asiakkaista asui sosiaalityöntekijän tiedon mukaan yksin. Yksin asuvien aikuissosiaalityön asiakkaiden rinnalla on tärkeää tunnistaa myös yksin elävien asunnottomien joukko, joita kuuden suurimman kaupungin aikuissosiaalityön asiakkaista arvioitiin olevan noin 3 000. (Emt.) Lähes kolme neljäsosaa yksin elävistä asunnottomista asuukin näissä kuudessa suurimmassa kaupungissa (Asunnottomat 2020).

Aikuissosiaalityön yksin asuvista asiakkaista ei ole löydettävissä juurikaan edellä kuvattuja suuntaa antavia lukumääriä enempää tietoa. Eri raporteissa asiakkaista kerättyä tietoa on raportoitu niin, että asiakkaiden elämäntilanteissa ilmeneviä sosiaalisia ongelmia ei tarkastella yhteydessä taustatietoihin, kuten yksin asumiseen. (Esim. Kuuden suurimman kaupungin … 2020.) Tällöin ei ole tietoa siitä, eroavatko yksin asuvien ongelmat muiden aikuissosiaalityön asiakkaiden ongelmista. Suoria päätelmiä tästä ei voida tehdä, vaikka valtaosa aikuissosiaalityön asiakkaista on yksin asuvia ja kokonaiskuva heidän tilanteistaan vastannee pitkälti myös yksin asuvien tilanteita.

Saatavilla olevien tilastotarkastelujen pohjalta kuva keski-ikäisten yksin asumisen staattisuudesta ja pysyvyydestä avartuu. Yksin asumisesta muodostuu kuva tyypillisimmillään lyhyt- ja väliaikaisena, joskin tunnistettavissa on pieni pitkäkestoisesti yksin asuvien joukko. Aikuissosiaalityössä yksin asuvien osuus asiakkaista korostuu, minkä lisäksi heistä erottuu kaikkein marginaalisin yksin asuvien ryhmä eli asunnottomat.

Yksin asuvien parisuhteet

Seuraavaksi avaan kulttuurista oletusta yksin asuvien parisuhteettomuudesta (vrt. Mäkinen 2008). Yksin asuminen ei tarkoita välttämättä sitä, ettei ihmisillä olisi parisuhteita. Niillä, joilla yksin asuminen on väliaikaista, on usein kyse nimenomaan yksin asumisen jaksoista perättäisten parisuhteessa asumisten välillä. Kaikki yksin asuvat eivät myöskään ole yksin eläjiä, vaan heillä voi olla erilaisia seurustelukumppaneita. (Vrt. Kinnunen & Kontula 2021.) Myös entiset kumppanit saattavat olla osa yksin asuvan arkea.

Vaikka yksin asuvien hyvinvoinnista ollaan yleisesti kiinnostuneita ja yksin asuminen nähdään merkittävänä hyvinvoinnin

riskinä, yksin asuvia koskevissa tutkimuksissa ja selvityksissä yksin asuvien parisuhteita ei tarkastella juuri lainkaan. Yksin asuvista piirtyy pikemminkin kuva parisuhteettomina. Sosiaalisten suhteiden osalta tutkimuksissa ja selvityksissä ollaan kiinnostuneita lähinnä yksinäisyyden kokemuksista ja sosiaalisesta eristäytyneisyydestä. Yksin asuvien hyvinvoinnin osalta päähuomio kiinnitetään elinoloihin, terveyteen ja toimintakykyyn sekä palveluiden käyttöön. (Esim. Kauppinen ym. 2014.) Sosiaalisesta tukiverkostosta tutkimuksissa ollaan kiinnostuneita lähinnä avunantajina. Yksittäisinä havaintoina tutkimuksissa nousee esiin, että entinen puoliso tai muualla asuva kumppani on usein yksin asuvan apuna tarvittaessa. Lisäksi lähiomaiset todetaan tärkeäksi avun lähteeksi yksin asuvilla nuorilla aikuisilla ja iäkkäillä eläkeläisillä. (Terämä ym. 2018, 79–80.)

Suomalaisten väestöllistä elämänkulkua koskevassa tutkimuksessa (Martelin ym. 2001) todentui hyvin se, miten eri väestöllisiin sukupolviin kuuluvien ihmisten elämässä tyypillinen perhepolku on muuttunut vuosikymmenten saatossa. Vaikka yksilöllisissä perhepoluissa on aina ollut vaihtelua, nykyajalle tavanomaisissa perhe- ja asumispoluissa parisuhteiden ja yhdessä asumisen kesto on lyhentynyt, eri parisuhdekumppanien kanssa yhdessä asumisen jaksoja voi olla useita ja niiden väliin jää yksin asumisen jaksoja. Nykypäivää kohti tultaessa keski-iässä tapahtuvien parisuhteiden purkautumisen syy on tyypillisemmin avio- tai avoero kuin puolison kuolema. (Emt.; ks. myös Castrén ym. 2019.)

Yksin asuvia koskevassa elämänkaarellisessa tilastollisessa tarkastelussa tuli esiin, että siviilisäädyltään yksin asuvista 35–64-vuotiaista oli naimattomia hieman yli puolet. Naimattomuus oli selkeästi yleisempää miehillä kuin naisilla. Vastaavasti eronneita oli yksin asuvissa jonkin verran alle puolet. Sukupuolittain tarkasteltuna eronneita yksin asuvia naisia oli enemmän

kuin miehiä. Leskiä yksin asuvissa keski-ikäisissä oli vajaa kymmenesosa. Nais- ja miesleskien osuudet poikkesivat toisistaan – naisista leskiä oli noin joka kymmenes, yksin asuvista miehistä vain pieni osuus. (Terämä ym. 2018, 19.) Tämän voi tulkita viittaavan siihen, että miehet päätyvät eron tai puolison kuoleman jälkeen naisia useammin uuteen parisuhteeseen. Siviilisääty, kuten kotitalouden kokokaan, ei kuitenkaan ole kovin hyvä analyyttinen väline yksin asuvien elämänkulun jäsentämisessä. Parisuhteettomuus ei välttämättä tarkoita, etteikö yksin asuvan asumis- ja perhepolulle olisi matkan varrella kuulunut parisuhteita. Parisuhteettomat ovat myös saattaneet asua vanhempiensa kanssa yhdessä ja näiden poismenon jälkeen jääneet asumaan yksin. (Ks. myös Kinnunen & Kontula 2021.)

Avio- tai avoero merkitsee käytännössä aina kumppaneiden muuttoa erilleen. Erosta seuraava asumispolku onkin usein monin tavoin epävakaa. Brittitutkijat ovat havainneet, että eron jälkeen muutetaan usein väliaikaiseen asuntoon, jota seuraa mahdollisesti useita muuttoja ennen kuin tyydyttävä asumisratkaisu löytyy (Fejiten & van Ham 2010). Tämä voi merkitä eronneelle monenlaisia luopumisia ja menetyksiä, esimerkiksi muuttoa pois itse rakennetusta talosta. Eron jälkeen yksin asuvilla voi olla erilaisia merkityksellisiä parisuhteita ilman, että yhteen muuttamista edes harkitaan. Leena Autonen-Vaaraniemi (2009) haastatteli tutkimuksessaan eronneita miehiä, jotka kertoivat uuden kumppanin tärkeydestä elämässään, vaikka eivät yhdessä asukaan. Kumppanuudet saattoivat olla jopa vuosikymmenten mittaisia, ja miehet kokivat, että erillään asuminen toi tavallaan tilaa sekä itselle että parisuhteeseen.

Joillakin yksin asuvilla keski-ikäisillä aiemmat kokemukset seurustelusta ja parisuhteista ovat saattaneet olla sikäli rankkoja, että suhteesta irti päästyä yksin eläminen on ollut selkeä päätös eivätkä uudet parisuhteet kuulu tulevaisuuden haaveisiin. Esi-

merkiksi päihderiippuvaisesta tai mielenterveysongelmista kärsivästä kumppanista irti päästyä tulevaan parisuhteeseen liitetyt riskit saattavat näyttäytyä hyötyjä isompina. (Ojala & Kontula 2002, 95–100, 106–108.)

Aikuissosiaalityön asiakkaiden hyvinvoinnin haasteita koskevissa selvityksissä parisuhdehistoriaan ja muihin sosiaalisiin suhteisiin liittyviä havaintoja on varsin vähän. Selvitykset vahvistavat näin kuvaa yksin asuvien parisuhteettomuudesta. Kuuden suurimman kaupungin sosiaalityöntekijät ovat asiakkaita koskevia tietoja raportoidessaan tunnistaneet erilaisten asumiseen liittyvien pulmien (asumisen häiriöt, vuokrarästit, tuloihin nähden ylikallis asunto, häätö tai häätöuhka) koskevan lähes kolmasosaa asiakkaista. Tämä viestii siitä, että asiakkaiden asuinpaikat voivat herkästi vaihtua ja asumispolut olla mutkikkaita. Yksinäisyyden eli läheisten perhe- tai ystävyyssuhteiden puuttumisen sosiaalityöntekijät näkivät hyvinvoinnin haasteena vajaalle viidesosalle asiakkaistaan. Näiden havaintojen pohjalta ei kuitenkaan voi päätellä, että tällöin olisi aina kyse yksin asuvista. (Kuuden suurimman kaupungin … 2020.)

Helsingin kaupungin aikuissosiaalityötä koskevassa raportissa sosiaalityöntekijät ovat tunnistaneet parisuhteet ja sosiaaliset suhteet hyvinvoinnin haasteina runsaalla kymmenesosalla asiakkaistaan. Sukupuolittain eriteltynä naisista lähes viidesosa ja miehistä vajaa kymmenesosa koki ongelmia parisuhteissa ja sosiaalisissa suhteissa. Näistä koetuista haasteista raportissa ei ole yksityiskohtaisempaa tietoa. Hyvinvoinnin haasteiden keskinäisiä suhteita koskevissa tarkasteluissa parisuhteiden ja sosiaalisten suhteiden on nähty olevan yhteydessä kaikkiin muihin tarkasteltuihin hyvinvoinnin haasteisiin (talousasiat, asuminen, mielenterveysongelmat, fyysinen terveys, päihteidenkäyttö ja osallisuus) runsaalla kymmenesosalla asiakkaista. Parisuhteita ja sosiaalisia suhteita ei kuitenkaan nosteta raportissa itsenäi-

sesti tarkastelun kohteeksi, kuten tehdään muiden hyvinvoinnin haasteiden osalta. (Saarinen & Hietikko 2020.) Tämän voi nähdä ilmentävän sosiaalisten suhteiden merkityksen sivuuttamista aikuissosiaalityön asiakkaista raportoitaessa.

Kulttuurisesti ajatellaan, että eron jälkeen yksin asuvan elämä korjaantuu helposti uudella parisuhteella. Uusilla suhteilla voikin monesti olla positiivisia ja kannattelevia merkityksiä ihmisten elämässä (esim. Autonen-Vaaraniemi 2009). Toisaalta niin aiemmat kuin uudetkin parisuhteet voivat olla paitsi rasite myös vakava uhka eronneen yksin asuvan elämälle. Riitaista eroa voivat esimerkiksi seurata pitkäkestoiset lasten huoltoon liittyvät riidat, jotka ylläpitävät eroriitaa erillään asuvien puolisoiden arjessa vielä vuosia eron jälkeen (Aaltonen 2014, 317–318). Lähisuhdeväkivalta voi olla yksi syy eroon, mutta se voi olla vakava uhka myös eron jälkeen (Hautanen 2010). Väkivalta voi ilmetä monin eri tavoin, kuten pitkäkestoisena erilaisia muotoja saavana vainoamisena (Nikupeteri & Laitinen 2013) tai taloudellisena väkivaltana, jolloin esimerkiksi mies kieltäytyy maksamasta elatusmaksuja, pitkittää tahallaan huoltoriitaan liittyvää oikeudenkäyntiä tai manipuloi yhteisiä varoja (Kaittila & Nyqvist 2014). Aiemmat parisuhteet voivat monin tavoin kuormittaa yksin asuvan elämää, vaikka parisuhteen purkautumisesta olisi kulunut useita vuosia.

Aina yksin asuvien tai asunnottomien parisuhteet eivät ole toivottuja, vaan ne näyttäytyvät pikemminkin ongelmia lisäävinä. Suhteet voivat olla eri tavoin vahingollisia. Niihin voi kytkeytyä esimerkiksi väkivaltaa ja päihteidenkäyttöä, ja parisuhteet voivat olla myös haavoittavalla tavalla riippuvuussuhteita. Väkivaltaisessa suhteessa saatetaan pysyä, jos vaihtoehtona on joutua kadulle. Joskus katu voi olla kuitenkin ainoa vaihtoehto päästä eroon vahingollisesta parisuhteesta. Toisaalta päästäkseen kadulta edes hetkellisesti pois naiset saattavat majailla

satunnaisten miesystävien luona, mikä voi olla tuhoisaa niin heidän itsearvostuksensa kuin psyykkisen ja fyysisen terveytensä kannalta. (Esim. Granfelt 1998.) Huumeista riippuvaisten ihmisten parisuhteisiin voi kytkeytyä väkivaltaa ja rikollisuutta (esim. Väyrynen 2007). Joskus helpotuksen ongelmia tuottavaan parisuhdetilanteeseen voi tuoda poliisi, joka pidättää kumppanin, ja sen myötä huumeriippuvuuden ympärille rakentunut parisuhde katkeaa (esim. Ranta & Juhila 2020; Ranta ym. 2022).

Erilaiset tilastoraportit näyttävät vahvistavan kulttuurista oletusta yksin asuvien parisuhteettomuudesta. Tämä oletus kuitenkin purkautuu, kun aiempien yksinäisyyttä, parisuhteiden muutoksia ja sosiaalityön kohdeilmiöitä koskevien tutkimusten havaintoja kootaan yhteen. Näiden tutkimusten rakentaman kuvan perusteella parisuhteet voivat näytellä yksin asuvien elämässä merkittävää roolia niin myönteisessä kuin kielteisessäkin mielessä. Parisuhteettomuus puolestaan saattaa olla elämän kipupiste osalle yksin asuvia. Aikuissosiaalityön asiakkaana olevien parisuhteita koskeva sosiaalisen raportoinnin tieto on niukkaa ja liittyy ensisijaisesti näiden suhteiden haasteisiin voimavaranäkökulman jäädessä huomion ulkopuolelle.

Yksin asuvien suhteet lapsiinsa

Kolmantena yksin asumiseen kytkeytyvänä kategorisena oletuksena avaan yksin asuvien lapsettomuutta. Lähden liikkeelle puuttuvista lapsista. Lapsettomuus ja syntyvyyden aleneminen ovat olleet viime vuosien isoimpia yhteiskunnallisia huolenaiheita (esim. Miettinen 2015). Lapsettomuuden lisääntyminen kytketään helposti keski-ikäisten yksin asumisen yleistymiseen. Lapsettomuus on tullut tavaksi jakaa kahteen käsitteelliseen kategoriaan: vapaaehtoiseen ja tahattomaan. Vapaaehtoisessa lap-

settomuudessa on kyse valinnasta, jolloin lapsia ei haluta. Tahattomassa lapsettomuudessa lasta ei ole saatu toiveista huolimatta tai ylipäänsä sopivaa kumppania, jonka kanssa lapsia olisi haluttu, ei ole tullut kohdalle. (Esim. Carmichael & Whittaker 2007.)

Tilastokeskuksen (Suomen virallinen tilasto 2019) mukaan lapsettomuus on yleistynyt viimeisen 20 vuoden aikana niin, että kaikista 40–44-vuotiaista neljäsosa oli lapsettomia. Eniten lapsettomuus oli kasvanut kaupunkialueilla asuvilla miehillä ja maaseutualueilla asuvilla naisilla (emt.). Marika Jalovaara ja Anette Eva Fasang (2017) ovat tutkineet suomalaisten lapsettomuuteen johtaneita parisuhde-elämänkulkuja. He havaitsivat, että valtaosalla lapsettomien parisuhde-elämänkulussa ei ollut lainkaan yhdessäasumissuhteita tai heillä oli vain satunnaisia avoliittojaksoja. Lapsettomilla miehillä maaseututausta lisäsi todennäköisyyttä koko elämän parisuhteettomuuteen, kun taas kaupunkilaiset miehet todennäköisemmin olivat lapsettomia, mutta heillä oli epävakaa avoliittojen historia. (Emt.) Lapsettomat ovat kertoneet sopivan kumppanin puuttumisen olevan merkittävin yksittäinen syy lapsettomuuteen (emt.; Miettinen 2015). Lisäksi lapsettomuutta saatetaan surra enemmän kuin kumppanin puuttumista (Ojala & Kontula 2002, 115–118).

Yksin asuminen ei kuitenkaan välttämättä tarkoita, ettei ihmisellä olisi lapsia. Vuosittain lähes 30 000 lasta kokee vanhempiensa eron, minkä seurauksena näiden lasten vanhemmista toinen asuu virallisesti lapsistaan erillään. Kaikki eronneet vanhemmat eivät jää yksin asuviksi, mutta hyvin monien yksin asuvien eronneiden aikuisten elämään kuuluu lapsia. Ajan henkeen kuuluu pyrkimys sovinnolliseen eroon (Haavisto 2018; Hietanen ym. 2019), ja esimerkiksi lasten vuoroasuminen on tullut vuonna 2019 lakiin yhdeksi viralliseksi eron jälkeiseksi lasten huoltoratkaisuksi (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta

1983/361). Näin yhteiskunta pyrkii turvaamaan lasten yhteyden molempiin vanhempiinsa. Samalla vastavuoroisesti mahdollistetaan myös erossa asuvan vanhemman toteuttaa vanhemmuuttaan ja olla yhteydessä lapsiinsa.

Useimmat vanhemmat pystyvät sopimaan lastensa huollon järjestelyistä eron jälkeen. Riitaisia lapsenhuoltoasioita käsitellään käräjäoikeuksissa kuitenkin vuosittain noin 2 500 (Lapsenhuoltolain uudistaminen 2017, 12). Näissä tilanteissa vanhemmat riitelevät tyypillisimmin siitä, kumman luona lapsen tulisi asua. Riidan aiheena on usein myös lasten tapaamisten järjestelyt. Vaikeimmissa tilanteissa lapsista tulee vanhempien riidan välikappaleita ja riitely voi jatkua eri oikeusasteissa vuosia, mikä rasittaa lasten lisäksi myös vanhempien arkea. Usein oikeusprosesseja ylläpitävä osapuoli on se vanhempi, jonka luona lapset eivät asu. Hovioikeudessa ratkaistuissa huoltoriitatilanteissa muutoksenhakijana oli useimmin isä ja yli puolet muutoksenhakijoista oli yksin eläviä. Muutoksenhakijoista valtaosa oli 37–46-vuotiaita. Sosioekonomiselta asemaltaan he olivat tyypillisesti pienituloisia ja melko vähän koulutettuja, joskin joukossa oli myös korkeasti koulutettuja ja korkeassa sosioekonomisessa asemassa olevia vanhempia. (Valkama & Lasola 2008.)

Kirsi Nousiainen (2004) on haastatellut tutkimuksessaan avioeron jälkeen lapsistaan erossa asuvia äitejä. Kulttuurisen moraalikoodiston mukaan äitien tulee olla läsnä lapselleen fyysisesti ja henkisesti. Lapsistaan erossa asuminen rikkoo vahvasti tätä koodistoa. Nousiaisen haastattelemat äidit kertovatkin ikävästä, menetyksen tunteista, syyllisyydestä ja häpeästä sekä myös vaikeudesta rakentaa itselleen uutta identiteettiä eron jälkeen. Lapsistaan erossa asuva äiti voidaan leimata epäonnistuneeksi, koska tällainen äiti ei mahdu vallitsevaan käsitykseen äitiydestä. Äitien elämää ovat usein varjostaneet myös erilaiset henkilökohtaiset ongelmat, kuten päihderiippuvuus tai

parisuhteeseen liittynyt väkivalta. (Emt.) Etä-isyys on avioeron jälkeen edelleen etä-äitiyttä tavanomaisempi tilanne, eikä siihen liittyvä kulttuurinen moraalikoodisto ole yhtä vahva kuin etä-äitien kohdalla. Henkilökohtaisesti vanhemmuus on kuitenkin monille isille tärkeä asia elämässä, ja he haluavat olla vahvasti osa lastensa arkea, mitä yksityiskohtaisesti sovitut tapaamiskäytännöt heidän kokemuksensa mukaan rajoittavat. Isät kokevat myös usein tulevansa sivuutetuiksi palvelujärjestelmässä nostaessaan esiin huolensa lapsensa tilanteesta ja tapaamisten toteutumisesta. (Inkilä & Paavilainen 2013.)

Vanhemmasta voi tulla yksin asuva myös lapsen huostaanoton seurauksena. Huostaanotto on yhteiskunnan väliintulo, joka erottaa vanhemmat lapsistaan. Huostaanotto on äärimmäinen toimenpide, joka yhteiskunnan on mahdollista tehdä silloin, kun lapsen terveys ja kehitys ovat vakavasti vaarantuneet. Tällaisen tilanteen taustalla on usein vanhemman väkivaltaista käyttäytymistä, päihderiippuvuutta tai mielenterveyden häiriöitä. Lapsi on voitu ottaa huostaan myös esimerkiksi vanhemman vankeustuomion ajaksi. Vuonna 2020 huostaanotettuja lapsia oli runsaat 11 000 ja uusia huostaanottoja tehtiin lähes 1 700. Lisäksi lasten kiireellisiä sijoituksia tehtiin runsaat 4 600. (Lastensuojelu 2020.) Luvut eivät kerro suoraan, kuinka monet vanhemmat elävät yksin ja erossa lapsistaan eri pituisia aikoja huostaanoton tai kiireellisen sijoituksen vuoksi, mutta ne tuovat kuitenkin näkyville, että kyse on merkittävästä ilmiöstä. Vaikka huostaanotto on usein pitkäaikainen ratkaisu, lasten ja vanhempien suhdetta tulisi mahdollisuuksien mukaan pitää yllä myös sen aikana. Tavoitteena tulisi aina olla perheen jälleenyhdistäminen ja huostaanoton purkaminen. (Lastensuojelulaki 417/2007; Koulu 2013; Helavirta 2016.)

Useissa tutkimuksissa on haastateltu erilaisissa marginaalisissa elämäntilanteissa eläviä äitejä, joiden lapset on otettu

huostaan. Lasten huostaanotto on lähes poikkeuksetta ollut äideille voimakas kriisi ja menetyksen kokemus. (Tuovinen-Kakko 2011; Hiltunen 2016; Vierula 2016.) Olipa naisten kohdalla kyse asunnottomuudesta (Granfelt 1998), huumeidenkäytöstä (Väyrynen 2006; 2007; Sinko & Virokannas 2009) tai vankeusrangaistuksen suorittamisesta (Salovaara 2019), lapsista eroon joutuminen näyttäytyy naisten kerronnassa äitiyden särkymisenä tai murenemisena huostaanoton tapahduttua. Ero lapsista on saattanut murentaa ennestään haurasta elämäntilannetta, ja naiset ovat voineet ajautua entistä syvemmälle ongelmien kierteisiin. Kaikissa näissä tilanteissa on kyse elämäntarinoiden säröistä, joissa kulttuurisesti ideaalina pidetty elämänkulku rikkoontuu (Juhila 2018, 36.) Parhaimmillaan ero lapsista on kuitenkin voinut synnyttää motiivin päästä irti ongelmista ja rakentaa suhdetta lapsiin uudelleen. Esimerkiksi päihteistä riippuvaiselle ja asunnottomana elävälle asunnon saaminen voi olla käänteentekevä mahdollisuus oman lapsen tapaamiseen omassa kodissa (Ranta ym. 2022).

Ehdottoman vankeustuomion saaneet vanhemmat ovat hyvin marginaalinen vanhempien ryhmä, jota voi ajatella myös yksin asuvina ja lapsistaan eroon pakotettuina. Rosi Enroos (2021) on haastatellut vankilasta vapautuneita vanhempia ja analysoinut heidän lapsisuhteitaan elämänkulullisesta näkökulmasta. Vankilassaoloaika on voinut joissain tapauksissa merkitä vanhemmalle mahdollisuutta tavata lapsiaan ja korjata suhteitaan heihin. Lasten tapaaminen merkityksellistyy tällöin osaksi oman elämän uudelleenrakentamista. Monilla vankeustuomion kärsineillä oli kokemuksia myös eri syistä katkenneista suhteista, kun tuomiot ovat saattaneet kestää pitkään tai suhdetta lapseen ei ole oikein koskaan muodostunutkaan. Vankilassa olleiden suhteet olivat etäisiä etenkin huostaanotettuihin lapsiinsa. Vanhempien toiveena kuitenkin

yleensä oli, että katkenneita suhteita lapsiin voisi rakentaa uudelleen. (Emt.)

Yhteiskunta – ja usein juuri sosiaalityö – puuttuu lasten ja vanhempien suhteisiin silloin, kun niiden ajatellaan haavoittavan lasta. Eron tai huostaanoton jälkeen lapsen ei aina nähdä olevan turvallista tavata vanhempaansa. Tällöin tapaamiset voidaan määrätä sosiaalilautakunnan vahvistamalla sopimuksella tai oikeuden päätöksellä järjestettäviksi tuetusti, valvotusti tai valvotuin vaihdoin (Sosiaalihuoltolaki § 27, 1301/2014). Tapaamiselle voi näissä tilanteissa olla erilaisia ehtoja, kuten tapaavan, erossa asuvan vanhemman päihteettömyys ja väkivallaton käytös (Forsberg & Pösö 2009; Koulu 2013).

Kulttuurinen oletus keski-ikäisten yksin asuvien lapsettomuudesta avautuu monisyisenä. Aikuissosiaalityötä yleisellä tasolla käsittelevissä teksteissä puhe sosiaalisista suhteista ja etenkin lapsista pitkälti sivuutetaan. Näiden suhteiden merkityksellisyys yksin asuville aikuisille avautuu av(i)oerossa yksin jääneiden, asunnottomien, vankilassa olevien tai päihderiippuvaisten elämää koskevan tutkimuksen kautta. Lapsia kaivataan, suhteita heihin toivotaan voitavan pitää yllä, ja heidän luonapidostaan ollaan valmiita taistelemaan oikeudessa.

Perhe- ja parisuhteet yksin asuvien parissa tehtävässä aikuissosiaalityössä

Olen tässä luvussa purkanut staattista ja vailla pari- ja perhesuhteita olevan yksin asuvan aikuisen kulttuurista kategoriaa tarkastelemalla yksin asumista osana elämänkulkua ja toisiinsa kietoutuvia perhe- ja asumispolkuja aiemman tutkimuksen kautta. Huomioni kohteena on ollut yksin asumista koskevan tutkimuksen nuoriin aikuisiin ja ikääntyneisiin keskittyvästä valtavirrasta poiketen keski-ikäiset yksin asuvat ja erityisesti

aikuissosiaalityön asiakkaat. Tarkasteluni olen perustanut lähinnä 2000-luvulla julkaistuun kotimaiseen yksin asumista, perhesuhteita ja aikuissosiaalityötä koskevaan tutkimukseen ja tilastollisiin kartoituksiin. Yhtäältä olen etsinyt pari- ja perhesuhteita koskevia huomioita yksin asuvia ja aikuissosiaalityötä koskevista tarkasteluista, toisaalta olen lukenut perhesuhteita koskevaa tutkimusta yksin asumisen linssin läpi. Lisäksi olen hyödyntänyt erilaisia aikuissosiaalityön kohteena olevia marginaaliryhmiä koskevaa tutkimusta erityisesti perhesuhteiden kuvaamisen osalta.

Ensimmäinen havaintoni yksin asuvia aikuisia koskevasta tutkimuksesta on, että yksin asuvien elämää tarkastellaan tyypillisesti poikkileikkauksenomaisesti, tiettyyn tarkasteluhetkeen kiinnittyneenä. Tutkimuksissa yksin asuminen liitetään usein niin automaattisesti yksinäisyyteen, että kysymys yksin asuvien pari- ja perhesuhteista jää tarkastelun ulkopuolelle. Yksin asuvien hyvinvointia ja aikuissosiaalityön asiakkaita koskevissa selvityksissä pari- ja perhesuhteiden tunnistetaan vaikuttavan hyvinvointiin, mutta niiden lähempi tarkastelu jää marginaaliseksi suhteessa esimerkiksi toimeentuloon, päihderiippuvuuteen, terveys- ja mielenterveysongelmiin tai asumiseen. Voikin sanoa, että yksin asuvia koskeva poikkileikkauksellinen tutkimus itsessään tuottaa yksin asuvista sellaista kuvaa, johon perhe- ja parisuhteet eivät kuulu.

Yksin asuvien hyvinvointia koskevan tilastokoosteen loppusuosituksissa (Kauppinen ym. 2014, 43) todetaan, että yksin asumista tulisi tarkastella yksilön elämänkaarella, jotta voitaisiin huomioida, miten henkilö on päätynyt yksin asuvaksi, kuinka kauan hän on asunut yksin ja mitä muuta hänen elämässään on tänä aikana tapahtunut. Tässä luvussa hyödyntämäni Demeyn ja kumppaneiden (2013) elämänkulullinen tarkastelutapa yhdistyneenä toisiinsa kietoutuviin perhe- ja asumispolkuihin avaa

näkymän yksin asuvan kategorian moninaisuuteen. Aiemmista yksilön elämänkulkua tai -tarinaa tarkastelevista tutkimuksista on luettavissa, että yksin asuminen on vain harvoin hyvin pitkäkestoista ja elämänmittaista. Sen sijaan se tyypillisemmin vuorottelee erilaisten parisuhde- ja perhevaiheiden kanssa. Tästä seuraa, että useilla yksin asuvilla on elämässään erilaisia pari- ja perhesuhteita. Entiset ja nykyiset parisuhteet vaikuttavat yksin asuvien arkeen, samoin kanssakäyminen tai sen puute jo aikuistuneisiin, erossa entisen kumppanin luokse asumaan jääneisiin tai huostaanotettuihin lapsiin. Pari- ja perhesuhteet voivat rikastuttaa tai rasittaa ja haavoittaa yksin asuvan elämää.

Useat tietyssä marginaalisessa elämäntilanteessa eläviä ihmisiä koskevat tutkimukset tekevät toistuvasti näkyväksi perhesuhteiden perustavanlaatuisen merkityksen yksilön identiteetille ja hyvinvoinnille. Erityisesti tämä tulee esiin äitejä koskevassa tutkimuksessa. Olipa kyse asunnottomana elävistä naisista, vankilaan tuomituista tai huostaanotettujen lasten äideistä, heidän kokemuksiaan eritelleet tutkimukset tuovat näkyville äitien äärimmäisen surun, kaipuun ja häpeän menettämästään äitiydestä, jonka palauttaminen on useimmille vahva toive. Lapsistaan erossa olevia isiä koskevia huomioita tutkimuksessa on vähemmän, mutta myös isille suhteiden ylläpitäminen lapsiinsa ja yhteisen ajan viettäminen näyttäytyy tärkeänä.

Mitä näistä havainnoista seuraa aikuisten parissa tehtävälle sosiaalityölle? Ensimmäinen kysymys on, miten perhesuhteet tunnistetaan ja huomioidaan aikuissosiaalityön palveluissa. Osittain tämä on rakenteellinen kysymys. Yhtenä positiivisena esimerkkinä yksin asuvien perhesuhteiden rakenteellisesta huomioimisesta sosiaalihuollon palveluissa voidaan mainita Turussa käyttöön otettu tapa tulkita vuoroviikoin lastaan hoitavat etävanhemmat perheellisiksi asiakkaiksi. Perhesuhteiden ylläpitoa pidetään helposti yksityisasiana. Vankien perhesuhteita

tutkinut Rosi Enroos (2021, 152) on todennut, että perhesuhteiden ylläpitoa koskevat kysymykset tulee rakentaa systemaattisesti palvelujärjestelmämme toimiviksi käytännöiksi silloin, kun yksilön vapautta rajoitetaan. Valvotut tapaamiset ovat yksi mahdollisuus perhesuhteiden ylläpitämiseen silloin, kun viranomaiset säätelevät perhetilanteita.

Toinen kysymys on, millainen yhteys aikuissosiaalityöllä on muihin sosiaalihuollon palveluihin, esimerkiksi lastensuojeluun. Helsingin kaupungin aikuissosiaalityön asiakkaita koskevassa raportissa (Saarinen & Hietikko 2020) havaitaan, että valtaosalla aikuissosiaalityön asiakkaista oma lapsi on lastensuojelun asiakas. Tämä tieto herättää kyseisen raportin kirjoittajat toteamaan, että aikuissosiaalityössäkin on tärkeää selvittää lasten tilanne ja vanhemmuuteen liittyviä kysymyksiä. He esittävät, että aikuissosiaalityö voidaan nähdä myös ennalta ehkäisevänä lastensuojelutyönä. Tämän palvelujärjestelmään liittyvän pohdinnan lisäksi he toteavat, että lapset ja perhe-elämä voivat olla aikuissosiaalityön asiakkaalle huomattava voimavara, jonka pärjäämistä kannattaa tukea. (Emt.)

Kolmantena voi miettiä ylipäänsä aikuissosiaalityön organisoitumisen tapaa. Kuuden suurimman kaupungin (2020) aikuissosiaalityön raportissa arvioidaan, että joissain kunnissa aikuissosiaalityöhön kehitetty systeeminen tiimityömalli vaikuttaa lupaavalta toimintakäytännöltä. Mallissa pyritään vuorovaikutuksessa ammattilaisen ja asiakkaan kesken vaikuttamaan ongelmien juurisyihin. Sosiaalityön prosessit ovat yleensä pitkiä ja yksilön omat taustat, kuten lapsuuden perhe ja elämänpolun vaikutukset, näkyvät nykyhetkessä. Raportissa kuulutetaankin resursseja toteuttaa tarpeeksi niin kutsuttua kohtaavaa asiakastyötä. (Emt.)

Lopputulemana voin todeta, että yksin asuvien pari- ja perhesuhteiden merkityksellisyys yksilön elämänkulussa tavallaan

tunnistetaan, mutta aikuissosiaalityön rakenteet ja toimintakäytännöt eivät useinkaan anna tarpeeksi tilaa näiden asioiden käsittelylle. Vaikeat, riitaiset, väkivaltaiset ja traumaattiset pari- ja perhesuhteisiin liittyvät asiat voivat kuormittaa merkittävästi yksin asuvan aikuisen elämää ja olla esteenä muulle elämänhallinnalle ja hyvinvoinnille. Näiden asioiden käsitteleminen ja asiakkaalle voimavaroja tuovien läheissuhteiden ylläpitämisen tukeminen voivat edistää yksilön elämänhallintaa. Siksi yksin asuvien pari- ja perhesuhteet tulee nostaa myös aikuissosiaalityössä keskeisen huomion kohteiksi toimeentulokysymysten, työllisyyden, asumisen, päihderiippuvuuden ja mielenterveysongelmien sekä muiden aikuissosiaalityölle olennaisten teemojen rinnalle. Tutkimuksella on tässä oma tehtävänsä. Sen haasteena on olla tuomassa entistä vahvemmin näkyville perhesuhteiden merkityksiä yksin asuvan ihmisen arjen voimavarana ja kuormittajana.

Kirjallisuus

Aaltonen, Anna-Kaisa (2014) *Lapsioikeus ja lapsen oikeus tuomioistuimissa*. Helsinki: Edita.

Arksey, Hilary & Lisa O'Malley (2005) Scoping studies: Towards a methodological framework. *International journal of social research methodology* 8:1, 19–32.

Asunnottomat 2020. Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus (ARA). Selvitys 2/2021. https://www.ara.fi/fi-FI/Tietopankki/Tilastot_ja_selvitykset/Asunnottomuus/Asunnottomat_2020(59753) (viitattu 17.10.2021).

Autonen-Vaaraniemi, Leena (2009) *Eronneiden miesten kodit ja kotikäytännöt.* Acta Universitatis Tamperensis 1445. Tampere: Tampereen yliopisto.

Bernardes, Jon (1999) We must not define "The Family"! *Marriage & family review* 28:3–4, 21–41.

Cámara, Antonio D. & Carmen Rodríguez-Guzman & I. Barroso-Benítez & Felipe Morente-Mejías (2021) Sociodemographic analysis of an accelerated transition: The rise of solo living in Spain. *European societies* 23:1, 161–189.

Carmichael, Gordon A. & Andrea Whittaker (2007) Choice and circumstance: Qualitative insights into contemporary childlessness in Australia. *European journal of population* 23:2, 111–143.

Castrén, Anna-Maija & Hannele Forsberg & Aino Ritala-Koskinen (2019) Harvinaisesta ja kielletystä tavanomaiseksi ja hyväksytyksi: Muuttuva kulttuurinen ymmärrys av(i)oerosta. *Janus* 27:4, 344–361.

Clapham, David (2002) Housing pathways: A postmodern analytical framework. *Housing, theory and society* 19:2, 57–68.
Demey, Dieter & Ann Berrington & Maria Evandrou & Jane Falkingham (2013) Pathways into living alone in mid-life: Diversity and policy implications. *Advances in life course research* 18:3, 161–174.
Desmond, Matthew & Kristin Perkins (2016) Housing and household instability. *Urban affairs review* 52:3, 421–436.
Enroos, Rosi (2021) Lapsisuhteet vankien elämässä. Teoksessa Sakari Kainulainen & Juho Saari (toim.) *Suomalainen vanki: Arjen rakenteet ja elämänlaatu vankilassa.* Tampere: Vastapaino, 241–262.
Esteve, Alberte & David S. Reher & Rocío Trevino & Pilar Zueras & Anna Turu (2020) Living alone over the life course: Cross-national variations on an emerging issue. *Population and development review* 46:1, 169–189.
Feijten, Peteke & Maarten van Ham (2010) The impact of splitting up and divorce on housing careers in the UK. *Housing studies* 25:4, 483–507.
Forsberg, Hannele & Tarja Pösö (2009) Valvottujen tapaamisten näyttämö. Teoksessa Riitta Jallinoja (toim.) *Vieras perheessä.* Helsinki: Gaudeamus, 146–161.
Forsberg, Hannele & Aino Ritala-Koskinen (toim.) (2018) *Monen kodin lapset: Lasten monipaikkainen asuminen ja sosiaalityö.* Helsinki: Gaudeamus.
Gultekin, Laura & Barbara L. Brush (2017) In their own words: Exploring family pathways to housing instability. *Journal of family nursing* 23:1, 90–115.
Granfelt, Riitta (1998) *Kertomuksia naisten kodittomuudesta.* Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
Haavisto, Vaula (2018) *Lapsen arki eron jälkeen: Suunnitelma vanhempien yhteistyöstä.* Osa 2. Ohjeita suunnitelman tekoon. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
Hautanen, Teija (2010) *Väkivalta ja huoltoriidat.* Acta Universitatis Tamperensis 1544. Tampere: Tampereen yliopisto.
Helavirta, Susanna (2016) Lapsen asioista vastaaminen huostaanoton jälkeen sosiaalityöntekijöiden kuvaamana. Teoksessa Rosi Enroos, Tarja Heino & Tarja Pösö (toim.) *Huostaanotto: Lastensuojelun vaativin tehtävä.* Tampere: Vastapaino, 261–290.
Henning-Smith, Carrie & Gilbert Gonzales (2020) The relationship between living alone and self-rated health varies by age: Evidence from the national health interview survey. *Journal of applied gerontology* 39:9, 971–980.
Hietanen, Päivi & Vesa Keinänen & Maarita Kettunen (toim.) (2019) *Yhteistyövanhemmuus: Yhteistyövanhemmuuden käsikirja.* Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto.
Hiltunen, Tarja (2016) Äitien kokemuksia lasten huostaanotoista. *Janus* 24:3, 265–272.
Holdsworth, Clare (2013) *Family and intimate mobilities.* Basingstoke: Palgarve Macmillan.
Inkilä, Jaana & Eija Paavilainen (2013) Etä-isien kokemuksia moniammatillisesta yhteistyöstä huoltoriidassa. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* 50:2, 150–162.
Jalovaara, Marika & Anette Eva Fasang (2017) From never partnered to serial cohabitors: Union trajectories to childlessness. *Demographic research* 36:55, 1703–1720.
Jamieson, Lynn & Roona Simpson (2013) *Living alone: Gobalization, identity and belonging.* Basingstoke: Palgrave Macmillan.
Juhila, Kirsi (2018) *Aika, paikka ja sosiaalityö.* Tampere: Vastapaino.
Juhila, Kirsi & Teppo Kröger (toim.) (2016) *Siirtymät ja valinnat asumispoluilla.* Jyväskylä: SoPhi. http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-6664-5

Kaittila, Anniina & Leo Nyqvist (2014) Taloudellinen vakivalta parisuhteessa: Kirjallisuuskatsaus. *Janus* 22:3, 262–278.
Kauppinen, Timo M. & Tuija Martelin & Katri Hannikainen-Ingman & Esa Virtala (2014) *Yksin asuvien hyvinvointi: Mitä tällä hetkellä tiedetään?* Työpaperi 27/2014. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
Kinnunen, Anna & Osmo Kontula (2021) Suhteetonta elämää: Parisuhteettomien onnellisuustekijät. *Janus* 29:2, 141–159.
Koulu, Sanna (2013) Valvotut ja tuetut tapaamiset: Kenen oikeus, kenen velvollisuus? Teoksessa Suvianna Hakalehto-Wainio & Liisa Nieminen (toim.) *Lapsioikeus murroksessa*. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus, 125–154.
Kuuden suurimman kaupungin aikuissosiaalityö vuonna 2020. Kuusikko-työryhmän julkaisusarja 5/2021. Helsinki.
Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 1983/361.
Lapsenhuoltolain uudistaminen (2017) Työryhmämietintö. Helsinki: Oikeusministeriö.
Lastensuojelu 2020. Tilastoraportti 19/2021. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos ja Suomen virallinen tilasto. http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2021060734321 (viitattu 19.10.2021).
Lastensuojelulaki 417/2007.
Levin, Irene & Jan Trost (1999) Living apart together. *Community, work & family* 2:3, 279–294.
Lievonen, Mikko & Maija Mattila (2021) *Yksinasuvat esiin! Miten huomioida yksin asuvat politiikassa*. Impulsseja. Kalevi Sorsa -säätiö. https://sorsafoundation.fi/yksinasuvien-asemaa-on-edistettava-puolueiden-yhteistyolla/ (viitattu 8.6.2022).
Liu, Jianye & Juyan Wang & Roderic Beaujot & Zenaida Ravanera (2020) Determinants of adults' solo living in Canada: A longitudinal perspective. *Journal of population research* 37, 53–71.
Martelin, Tuija & Kari Pitkänen & Seppo Koskinen (2001) Suomalaisten väestöllinen elämänkulku: Tilastoja ja tarinoita. Teoksessa Eino Heikkinen & Jouni Tuomi (toim.) *Suomalainen elämänkulku.* Helsinki: Tammi.
Miettinen, Anneli (2015) *Miksi syntyvyys laskee? Suomalaisten lastensaantiin liittyviä toiveita ja odotuksia.* Perhebarometri 2015. Katsauksia E49. Helsinki: Väestöliitto.
Mäkinen, Arja (2008) *Oikeesti aikuiset: Puheenvuoroja yksineläjien normaaliudesta, hyväksyttävyydestä ja aikuisuudesta*. Acta Universitatis Tamperensis 1349. Tampere: Tampereen yliopisto.
Nikupeteri, Anna & Merja Laitinen (2013) Vaino naisiin kohdistuvana eron jälkeisenä väkivaltana. *Naistutkimus* 26:2, 29–43.
Nousiainen, Kirsi (2004) *Lapsistaan erillään asuvat äidit: Äitiysidentiteetin rakentamisen tiloja.* Helsingin yliopiston yhteiskuntapolitiikan julkaisusarja 3. Jyväskylä: SoPhi 89.
Ojala, Eija Maarit & Osmo Kontula (2002) *Tarvitseeko minua kukaan? Keski-ikäiset yksineläjät perhekeskeisessä yhteisössä.* Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D40. Helsinki: Väestöliitto.
Ranta, Johanna & Kirsi Juhila (2020) Constructing a sense of home in floating support for people using drugs. *Qualitative Social Work* 19:4, 685–700.
Ranta, Johanna & Jenni-Mari Räsänen & Suvi Raitakari & Kirsi Juhila (2022) Home as a risk environment: Negotiating boundaries of homes and social relationships in services for people using illicit drugs. *International Journal of Social Welfare*. Julkaistu verkossa 19.8.2022. https://doi.org/10.1111/ijsw.12557

Saari, Juho (2016) Aluksi: Matkalla yksinäisyyteen. Teoksessa Juho Saari (toim.) *Yksinäisten Suomi*. Helsinki: Gaudeamus, 9–32.
Saarinen, Kaisa & Päivi Hietikko (2020) *Sosiaalinen raportti aikuissosiaalityön asiakkaista Helsingissä 1/2020*. Helsingin kaupunki.
Salovaara, Ulla (2019) *Rikoksista tuomitut naiset: Yhteisöstä erottaminen ja takaisinliittymisen mahdollisuudet*. Acta Poenologica 1. Helsinki: Rikosseuraamusalan koulutuskeskus.
Sinko, Päivi & Elina Virokannas (2009) Rajallisia äitiysidentiteettejä: Huumeita käyttäneiden naisten kertomuksia lastensa huostaanotoista. *Janus* 17:2, 104–120.
Smith, Kimberley J. & Christina Victor (2019) Typologies of loneliness, living alone and social isolation, and their associations with physical and mental health. *Ageing & society* 39: 8, 1709–1730.
Sosiaalihuoltolaki 1301/2014.
Suomen virallinen tilasto (2019) Väestörakenne. Helsinki: Tilastokeskus. http://www.stat.fi/til/vaerak/2019/01/vaerak_2019_01_2020-10-23_tie_001_fi.html (viitattu: 11.10.2021).
Suomen virallinen tilasto (2020) Asunnot ja asuinolot. Helsinki: Tilastokeskus. http://www.stat.fi/til/asas/2020/asas_2020_2021-05-20_tie_001_fi.html (viitattu: 18.8.2021).
Terämä, Emma & Maija Tiitu & Juho-Matti Paavola & Arttu Vainio & Niku Määttänen & Anneli Miettinen & Osmo Kontula & Heikki Hiilamo (2018) *Yksin osana elinkaarta*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 66/2018. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
Tuovinen-Kakko, Tarja (2011) *Äitien kokemuksia huostaanotosta ja sen jälkeisestä elämästä*. Lisensiaatintutkimus. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta, Lapin yliopisto.
Valkama, Elisa & Marjukka Lasola (2008) *Lasten huoltoriidat hovioikeuksissa*. Julkaisuja 234. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.
Vierula, Tarja (2016) Huostaanoton käynnistämät suhteet ja prosessit vanhempien henkilökohtaisessa elämässä. Teoksessa Rosi Enroos, Tarja Heino & Tarja Pösö (toim.) *Huostaanotto: Lastensuojelun vaativin tehtävä*. Tampere: Vastapaino, 261–290.
Väyrynen, Sanna (2006) "Multa on viety se kaikesta tärkein": Äitiys ja leimattu identiteetti huumekuvioissa. Teoksessa Ritva Nätkin (toim.) *Pullo, pillerit ja perhe: Vanhemmuus ja päihdeongelmat*. Jyväskylä: PS-kustannus, 81–105.
Väyrynen, Sanna (2007) *Usvametsän neidot: Tutkimus nuorten naisten elämästä huumekuvioissa*. Acta Universitatis Lapponiensis 118. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
Werkmeister Rozas, Lisa & Waldo C. Klein (2010) The value and purpose of the traditional qualitative literature review. *Journal of evidence-based social work* 7:5, 387–399.